

The program of this games included: stadion race, diaulos, dolichos, wrestling, javelin throwing, also discus throwing, archery, equestrian sports and ankilomachia. All these kinds of exercises, except ankilomachia, were known and widely spread in Greek world during the antique period.

Chronological frameworks of realization of athletic games cover the period from V century BC to III century AD, that is almost full time of existence of the antique forms of life in cities of Northern coast of the Black Sea. The biggest rise of athletic games in the Northern Black sea region occurred in the first centuries AD.

НАРОДНІ ІГРИ ТА РОЗВАГИ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

НІНА ДЕДЕЛЮК

П Т У № 10, м. Луцьк

З найдавніших часів традиції були основним способом передачі культурних надбань, досвіду людства, формою трансформації культури загалом. Життєвість народних традицій у різних сферах діяльності суспільства засвідчує і сьогоднішня. Надзвичайно важливим є пошук та дослідження національних традицій фізичного виховання нашого народу. Саме народна рухова культура, у вигляді ігор, забав та розваг, дозволяє сформуванню особливості фізичної культури українського народу.

Чимало питань, пов'язаних з фізичним вихованням українців знайшли своє відображення в творах художньої літератури. Однак недостатньо науково обґрунтована систематизація форм організацій, засобів та форм реалізацій фізичного виховання у період Київської Русі (IX- {XIV ст.).

Враховуючи актуальність теми та недостатню її наукову розробку, в дослідженні ставилися такі завдання:

1. Вивчити зміст фізичного виховання Київської Русі.

2. Проаналізувати спрямованість та значення народних ігор та розваг в системі фізичного виховання Київської Русі.

У народному побуті Київської Русі продовжували зберігатися самотутні засоби і форми фізичного виховання створені ще в давніші часи. Особливо популярними були рухливі ігри та забави минулих століть. Вони були невід'ємною частиною кожної події, товариського зібрання. Люди вірили в магічну силу дій-ритуалів, у силу слова й руху і цими засобами намагалися забезпечити собі добробут, високий урожай, приплід худоби, успішне полювання, щасливе родинне життя, міцне здоров'я, добру погоду тощо.

Для збільшення сили впливу на природу і надприродні явища люди стали поєднувати пісню, музику, танці і рухові дії. «Таке злиття - поєднання мистецтва, як зауважує С.Килимник, - зветься синкретичним, а сила цього мистецтва молитви - магічна, цебто - чудодійна» [2,с.351]. Поступово ці дії сформувалися у вигляді завершених свят та обрядів, які почали виконуватися у певні періоди календарного циклу.

У змісті стародавніх обрядів головним було не пісня, не текст пісні, а рух. Цей рух піднімав настрій, пробуджував енергію людей, стимулював до праці.

Таким чином, свята і обряди були відносно самостійними явищами культури й найбільш дієвими засобами передачі колективних знань і досвіду від покоління до покоління. У старих писаних пам'ятках вони називалися Радуніця, Радунець або Радовніця [1, с. 186].

Це підтверджують Троїцький, Новгородський та Київський літописи. В одному з церковних календарів мовиться: «в Радуницю був звичай серед простолюття згадувати померлих свояків, з язичними обрядами, і той, хто згадав, приносив на могилу вино, сичене пиво, пироги, млинці і відправи священником літії, взявши чарку з вином, або склянку з пивом, відливали частину на могилу, а решту допивали самі; жінки в цей час жалобним голосом причитували добродійні вчинки небіжчика».

У стародавніх слов'ян Радуницею, або «весняною радістю» називався, на думку О.Воропая [1], цілий цикл весняних свят, приурочених поминанням мертвих. За дохристиянськими віруваннями, у ці дні всі покійники перебували на землі разом із живими.

Характерною особливістю святкувань було проведення різноманітних хороводів, розваг та ігор. Цікавим є те, що в цих веселошах брали участь переважно заміжні жінки і навіть бабусі. Крім хороводів та ігор на Проводи влаштовувалися вдавані бої молоді, герці та боротьба.

У старих писаних джерелах є досить багато згадок про свято Івана Купала. Найдавнішою згадкою про це свято донедавна вважався запис у Волинському літописі (за Іпатіївським списком) від 1262 року: «...напередодні й Іванового дня (і) на самого купала» [3, с. 423].

Проте, у Велесовій книзі, епічні твори якої складені у V і записані у IX століттях, на 8-й дощечці читаємо:

«Володарі наші є Хорс і Перун, Яр, Купало, Лад і Дажбо
А коли Купало прийде у вінку,
що покладений на голові його,
сплетений із віття зеленого, і квітів, і плодів...».

Псковський монах Памфіл писав: «Коли прийде празник Рождества Прелтечевого, то в ту святу ніч, трохи чи не все місто схиляється і по селах показяться - з бубнами, з сопіями, з гудінням струнним і всякими неподобними гранями сатанинськими, з плесканням і плясанням; жінки й дівчата головами махають, устами викидають недобрі кличі, препогані бісовські, хребтами вихиляють, ногами скачуть і сміються...».

Польський ботанік Мартин, описуючи свято Івана Купала в кінці XVI століття, зауважує, що «дівчата плели вінки й ними вбирали себе. В цей диявольський день заводили вогонь, який добували через тертя дощок, щоб свято було справді диявольське, що в ньому брали участь самі демони. Співали сатанинські пісні, і з ними стрибали від радості дияволи, яким вони молилися і їх восхвалювали, а Бога забували. В день святого Івана нікого не було в церкві, бо всі проводили суботки з бісами з усякими безчестястями. Жіноча стаття до розпалювання вогню ходила в поле шукати різних трав, і зібрані з цей день трави мали чудесну силу. Найголовніші з них були: Іванів цвіт, жовта, богородська трава і ведмеже вухо. Дівчата плели з них вінки, пускали на воду і вивискали по тому, як ті вінки пливли: чий тонує, та з дівчат не вийде заміж. Інші, сплавляючи вінки з богородської трави, святити їх у церкві та зберігали протягом усього року. Під час хвороби людей, чи тварин, напували хворих настоєм з зілля тих вінків» [1, с. 149].

Стоглов так описує свято Івана Купала: «Против празника і вночі на самий празник, весь день і до ночі чоловіки, жінки, діти, по домах і на вулицях, і над воду ходили, забавляються всякими грами, скоморошеством, піснями і плясами сатанинськими, гусями й іншими способами і паскудними образами; тут хлопці і дівчата безчестяються; коли минає ніч, ідуть на ріку з великим криком, як біснуваті; кидають вазою і, вернувшись додому, падають як мертві, від «великого клопотання».

Русалі в стародавні часи, на думку Б.А.Рибакова, були «кульмінаційною точкою язичницьких святкувань. Всі види мистецтва виявились в них повною мірою:

музика, співи, танці, військові ігри, театралізовані дійства, які інколи проводились в масках» [4, с. 676].

Термін «русалії» так твердо увійшов в побут Київської Русі XII ст., що навіть в церковних творах про піст час назначався цим язичницьким святом: «... і по сошествии святого духа, рекше по русалиих...», «...масла же до русалии приемлють...» [4, с. 677]. У начальному літописі в 1067 році згадуються «роусальї» поруч із «скоморохами» і «гусльми». У «Руському літописі» русалії зустрічаються декілька разів під роками: 1174 [3, с. 306], 1177 [3, с. 326], 1195 [3, с. 355].

У 1551 році цар Іван Грозний показав церковному собору перелік претензій у зв'язку з поганою діяльністю. За кількістю статей цей документ назвали «Стоглав». В питанні 23 знаходимо докладний опис русалії: «У троїцьку суботу по селах і погостах сходяться мужі і жони на жальниках (могилах) і плачуть на могилах вмерлих з великим криком. А коли почнуть грати скоморохи у всякі бісівські ігри, то вони, перервавши плач, почнуть скакати і танцювати і в долоні бити і пісні сатанинські співати...».

Характер русалій, як їх описують церковні діячі, не викликає сумнівів у їх ритуальному язичницькому змісті. Саме до русалій, які відрізнялися всенародністю, широким охопленням багатьох поселень, відносяться такі етнографічні терміни, як «собитіє» (собитіє), «собор», «стадо», «толпа», «толпіще». Русалії - це «збір великий великої кількості людей, які одягнуті в яскравий одяг».

Учасники русалій, на думку Б.А.Рибаківа [4], поділялися на простих глядачів і на спеціальних людей, які виконували головні ролі гри-обряду. В першу чергу, це музиканти, скоморохи і танцюристки. Музики грали на духових, струнних і ударних інструментах. Скоморохи - це співаки-потішники і танцюристи, які забавляли людей піснями, жартами, іграми [4]. Танцюристки («плясуньї») вибирались, напевно, із великої кількості найгарніших дівчат міста або села, як це було по всій середньорічній Європі, де під час травневих і троїцьких свят вибирали королеву і короля свята.

Русальні ігри склалися з хороводів, різноманітних танців і стрибків («плясаніє і скаканіє»). Танці велися в швидкому, шаленому темпі і, здавалося, що русальниці не торкаються землі. Головним мотивом були «найрізноманітніші форми зивання», що підтверджується частими згадками руських церковників XI - XII ст., про «багатовертке танцювання». Танець супроводжувався викликуваннями, скрикуваннями, часто завершувався тим, що «русальниці доходять до виснаження і падають непритомними» [4, с. 680].

Крім танців, у зміст русальських святкувань входило виконання різноманітних ігор. Значна частина таких ігор мала військовий характер. Найбільш розповсюдженими були «бої перебіяців», «вдавані бої» [2] та змагання на зразок первісних турнірів. Підтвердженням військових боїв на русалії є малюнок воїна на київському браслеті, де зображений вояк виконує гру чи танець. Він ще юний, безбородий, у вишитій сорочці. У правій руці - ніж або меч, у лівій - невеликий щит.

Найбільшого розповсюдження під час русалій набули різноманітні ігри молоді, що супроводжувалися співом і промовками. З часом назва «русалії» з багатьох причин вийшла з ужитку нашого народу. Але обрядові дійства, що виконувалися в ті дні, не зникли, а почали виконуватись на честь Зелених свят.

Народні ігри та фізичні вправи відображали, в першу чергу, виробничу діяльність людей (полювання, землеробство, тваринництво, рибальство), військовий і сімейний побут, світогляд. До них належать ігри зі співом і примовками («Подоляночка», «Мак», «Огірочки» та ін.) ; ігри з предметами («Щурки», «Гилка» та ін.); ігри без предметів («Шило», «Жмурки», «Дрибушечки» та ін.).

Широкого розповсюдження набули стрибки, метання, перелізання, біг. Важливе місце посідали ходьба на лижах, їзда на санках і ковзанах. Продовжувало розвиватися плавання, верхова їзда, стрільба з лука. Самобутні форми фізичного виховання

доповнювалися засобами загартування із використанням оздоровчих сил природи: обливання, купання в холодній воді, обтирання снігом.

У процесі виконання фізичних вправ розвивалися фізичні якості: сила, спритність і витривалість. Виховувалися наполегливість, точність, відвага і кмітливість. Їх значення подано в народних приказках і прислів'ях: «Хват на всі заставки», «Звивається жвавий гадюки», «Швидкий, як мотиль», «Швидкий і пуги не треба», «Проворний, як вітер у полі», «Жвавий, як риба в річці», «Жвавий Савка, аж шкура на нему говорить», «В один дух прибіг».

Зразками для виховання молоді в Київській Русі були билинні богатирі. Головні герої мали високий фізичний розвиток і підготовленість, які поєднувалися з моральною довершеністю. У билинних сюжетах зустрічаються різноманітні вияви фізичної сили. Це удар рукою по столу, удар палицею по дереву, каменю, землі. Завдяки цьому речі швидко або повністю руйнувались. Герої, які володіли надзвичайною силою, могли обернути землю. Народна фантазія, з любові до своїх героїв, подавала перебільшені здібності, коли богатир міг подолати ціле вороже військо :

Сів на коника, як вітерець линув,
Бай задне військо став доганяти,
Як і здогонив, конем потоптав,
Середнє військо мечем постинав,
Переднє військо вогнем попалив,
Своє подвір'я назад відобрав.

Отже, в свідомості давньоруського населення надзвичайно важливе значення мали здоров'я і фізичні здібності. Вони забезпечували повноцінне життя, високопродуктивну працю та захист рідної землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зерцалай О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. - К.: Оберіг, 1993. - 592 с.
2. Братчик С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : (у 3 кн., 4 т.). - Факс. вид. - К.: Обереги, 1994. - т.3. - 528 с.
3. Лексикон руський. Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця / Відп. Ред. О.В.Мишанич; - К.: Львів, 1990. - 591 с.
4. Рыбников Б.А. Язычество древней Руси. - Москва: Наука, 1987. - 784 с.

FOLK GAMES AND ENTERTAINMENT IN PHYSICAL CULTURE SYSTEM IN KYIVER RUS

NINA DEDELYUK

Specialized school №10 Lutsk

This article exposes contents and meaning of folk movement's plays. The analysis of contents of games rather to a national calendar and development of physical qualities moves.

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЛЕКСИКОГРІФІЧНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

СОФІЯ ДЕНИСЕНКО, ОЛЬГА БОРОВСЬКА

Львівський державний інститут фізичної культури

У листопаді 1989 року українська мова набула статусу державної. Зважаючи на цю ситуацію до суверенної української держави, у громадян України, незалежно від їх